

ภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอและปัจจัยในการสร้างสรรค์

The Images Of Kings In Khao Sor Literature

ภักพล คำหน้อย (Pakkapon Khamnoy)*

ปัทมา ทีชประเสริฐกุล (Pattama Theekprasertkul)**

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ และปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ ผลการศึกษาคุณลักษณะและพฤติกรรมของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ พบว่า ภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอสามารถจำแนกได้ 8 ภาพลักษณ์ คือ ภาพลักษณ์การเป็นผู้ปกครองเมือง ภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์ ภาพลักษณ์เจ้าเมืองล้านนา ภาพลักษณ์ผู้มีบุญ ภาพลักษณ์ผู้มีชื่อเสียงและอำนาจพิเศษ ภาพลักษณ์ผู้มีวิชาปัญญา ภาพลักษณ์ผู้มีจริยธรรม และ ภาพลักษณ์ผู้มีรูปร่าง ทั้งนี้ภาพลักษณ์ของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอนั้น กวีได้สร้างสรรค์ขึ้นให้มีความแตกต่างไปจากเจ้าเมืองทั่วไป โดยมีปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานมหัศจรรย์ ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานชาดก และ ปัจจัยที่มาจากสังคมล้านนา ทำให้ภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอมีลักษณะที่พิเศษและโดดเด่นจากเจ้าเมืองในวรรณกรรมล้านนาอื่น

คำสำคัญ : คำวขอ เจ้าเมือง ภาพลักษณ์

* นักศึกษาลัทธิอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Graduate student in Master degree, Faculty of Arts, Majoring Thai Silpakorn University.

Email: pakkapon9new@gmail.com. Tel. 08 – 1897 – 6537

** อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ปัทมา ทีชประเสริฐกุล อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Thesis Advisor: Dr. Pattama Theekprasertkul at the Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn

University Email: pattamathee@gmail.com. Tel. 08 – 9662 – 5289

Abstract

This article aims to study the images of kings in Khao Sor literature and the factors contributing to the images of the kings in Khao Sor literature. The study of the characteristics and actions of kings in Khao Sor literature found that the images of kings are divided into eight images including the ruler image, the Buddha image, the Lanna ruler image, the meritorious image, the supernatural image, the knowledgeable image, the ethical image and the beauty image. The images of kings are influenced by three factors originated from magical tales, Jataka Tales and Lanna society. These factors create distinct characteristics for Khao Sor literature and make the literature stands out from other northern literatures.

Keywords: Khao Sor, King, Images

บทนำ

คำว เป็นวรรณกรรมล้านนาที่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดขึ้นในช่วงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นประมาณ ปี พ.ศ. 2300 – 2470 หรือช่วงสมัยพระเจ้ากาวิละ เจ้าเมืองเชียงใหม่ เป็นต้นมา คำว่า “คำว” แต่โบราณใช้ใน ความหมายกว้าง หมายถึง คำประพันธ์ทุกชนิด และเรื่อง เช่น “คำวธรรม” หรือ “ธรรมคำว” ก็หมายถึง เรื่องที่ อยู่ในธรรม ซึ่งก็คือวรรณกรรมพุทธศาสนาที่จารลงบนใบลานอาจแต่งด้วยร้อยแก้วสำนวนเทศน์ หรือ ร่าย ก็ได้ ต่อมาคำว่า “คำว” มีความหมายแคบลงมา หมายถึง คำประพันธ์ชนิดหนึ่งซึ่งมีกำหนดบังคับจำนวนคำ สัมผัส และเสียงวรรณยุกต์

คำวขอ เป็นคำวประเภทหนึ่งที่ได้รับค่านิยมมากหลังจากสมัยพระเจ้ากาวิละฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ ผู้ที่เริ่มนำเอาฉันทลักษณ์คำวขอมาแต่งกวีนิพนธ์สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น พญาโลมาวิสัย (ในนครลำปาง) ที่เริ่มแต่ง คำวขอหงส์มาคำเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2400 จากนั้นจึงมีผู้แต่งคำวขอเรื่องเจ้าสุวัตรกับนางบัวคำ คำวขอเป็น เรื่องราวที่กล่าวถึงการบำเพ็ญบุญมีในชาติต่างๆ ของพระโพธิสัตว์ โดยมากมาจากคัมภีร์ซึ่งเป็นชาดกนอกนิบาตที่ พระใช้เทศน์โปรดชาวบ้านในวันพระ แล้วจึงมีผู้นำเอาชาดกเหล่านั้นมาแต่งขึ้นใหม่ โดยใช้ฉันทลักษณ์คำวขอ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 2 , 2542 : 920) วรรณกรรมคำวขอเป็นวรรณกรรมที่ใช้สำหรับอ่าน หรือขับเป็นทำนองเสนาะสู่กันฟัง ในโอกาสการเตรียมงานต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวช หรือบ้านที่เพิ่งจัด งานศพเสร็จสิ้นไปใหม่ๆ ซึ่งเจ้าภาพมักจะให้มีการเล่าคำว โดยเชิญ ผู้มีความรู้ความสามารถในการอ่านคำวขอมา อ่านหรือขับเพื่อสร้างความบันเทิงใจแก่ผู้ที่มาช่วยงานหรือเป็นเพื่อนกับเจ้าภาพ

คำวขอพัฒนามาจากคำวธรรม เพราะเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกัน แต่คำวธรรมแต่งขึ้น เพื่อให้พระใช้เทศน์ให้ชาวบ้านฟังที่วัด มุ่งเน้นคำสอนตามหลักธรรมพระพุทธศาสนาแก่ผู้ฟัง ส่วนคำวขอจะเล่าสู่ กันฟังเพื่อความบันเทิงและสอดแทรกคติธรรมแก่ชาวบ้านทั่วไป ตัวละครหนึ่งในวรรณกรรมคำวขอที่น่าสนใจ คือ “เจ้าเมือง” ตัวละครเจ้าเมืองในคำวขอนั้นมีลักษณะโดดเด่น กวีจะสร้างสรรค์ตัวละครเจ้าเมืองให้มีลักษณะและ พฤติกรรมที่หลากหลาย ทั้งนี้ ในด้านลักษณะของเจ้าเมืองจะมีคุณสมบัติเฉพาะหลายประการ เช่น การมีบุญ การ สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ การเป็นพระโพธิสัตว์ การมีของวิเศษ ลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะพิเศษที่ทำให้เจ้า

เมืองในวรรณกรรมคำขอแตกต่างกันไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป ส่วนพฤติกรรมของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอเป็นเสมือนหน้าที่ที่พึงกระทำของเจ้าเมือง เช่น การต่อสู้ การสั่งสอนบุคคลที่อยู่ใต้อำนาจ การอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนา การทำเกษตรกรรม การตรวจบัญชีไพร่ ทั้งนี้ เพื่อให้เจ้าเมืองเป็นที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจแก่ประชาชน และเพื่อปกครองบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุข ลักษณะของเจ้าเมืองที่มีความหลากหลายมีมิติที่น่าสนใจศึกษา ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาลักษณะและพฤติกรรมของเจ้าเมือง รวมทั้งปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ อันจะทำให้เห็นภาพลักษณ์เจ้าเมืองของวรรณกรรมคำขอที่โดดเด่นแตกต่างจากเจ้าเมืองในวรรณกรรมล้านนาอื่น

วิธีการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร (documentary research) และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (descriptive analysis) โดยมีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. กำหนดโครงสร้างของงานวิจัย
2. รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่มีผู้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเจ้าเมืองหรือกษัตริย์ทั่วไป และกษัตริย์ล้านนา
3. ศึกษาทฤษฎีทางวรรณคดีที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่องานวิจัย ได้แก่แนวคิดเกี่ยวกับกษัตริย์แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และประวัติศาสตร์ล้านนา
4. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้
 - 4.1. ศึกษาภาพลักษณ์เจ้าเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมคำขอจำนวน ๑๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่องเจ้าสุวัตร เรื่องช้างโพงนางหม่อม เรื่องชีวหาลิ้นคำ เรื่องนกรกระจาบ เรื่องวรรณพราหมณ์ เรื่องหงส์หิน เรื่องอ้ายร้อยยอด เรื่องบัวระวงค์หงส์อำมาตย์ เรื่องสุวรรณเมกษะหมาขนคำ เรื่องกำกาดำ เรื่องสุทธนู เรื่องสุวรรณหอยสังข์ เรื่องจันทะมา และเรื่องวงศ์สุวรรณค์
 - 4.2. วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ
5. สรุปและรายงานผลการศึกษา

ผลการศึกษา

ภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ

จากการศึกษาภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ พบว่าเจ้าเมืองจะต้องมีทั้งคุณลักษณะและพฤติกรรมที่หลากหลายเพื่อให้เห็นถึงความพิเศษของเจ้าเมือง คุณลักษณะของเจ้าเมือง คือ ลักษณะที่ดีของการเป็นเจ้าเมือง เป็นลักษณะที่พิเศษของเจ้าเมืองที่ทำให้แตกต่างไปจากบุคคลธรรมดาทั่วไป คุณลักษณะของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอมี 8 ประการ ได้แก่ การมีบุญ การสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ การเป็นพระโพธิสัตว์ การมีรูปร่าง การมีวิชาความรู้ การมีอำนาจ การมีทรัพย์ และการมีของวิเศษ

ส่วนพฤติกรรมของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ คือ การแสดงออกทางร่างกาย ความคิดและความรู้สึก เพื่อปฏิบัติราชกิจให้สำเร็จและถึงพร้อมด้วยคุณงามความดีในการปกครองบ้านเมืองและอาณาประชาราษฎร์ให้ร่มเย็นเป็นสุขในวรรณกรรมคำขอจะกล่าวถึงพฤติกรรมของเจ้าเมืองที่สำคัญทั้งหมด

11 ประการ ได้แก่ การต่อสู้ การช่วยเหลือผู้อื่น การเป็นผู้กตัญญู การมีความอดทน การสั่งสอนผู้อยู่ใต้อำนาจ การให้รางวัลแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ การตัดสินใจที่เด็ดขาด การตรวจบัญชีไพร่ การทำเกษตรกรรม การอุปถัมภ์ พระพุทธศาสนา และการปกครองบ้านเมืองโดยธรรม

เมื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและพฤติกรรมของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอพบว่าภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอสามารถจำแนกตามกรอบความคิดของภาพลักษณ์ต่างๆ ได้ 8 ภาพลักษณ์ คือ ภาพลักษณ์การเป็นผู้ปกครองเมือง ภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์ ภาพลักษณ์เจ้าเมืองล้านนา ภาพลักษณ์ผู้มีบุญ ภาพลักษณ์ผู้มีของวิเศษและอำนาจวิเศษ ภาพลักษณ์ผู้มีวิชาปัญญา ภาพลักษณ์ผู้มีจริยธรรม และภาพลักษณ์ผู้มีรูปงาม

1. ภาพลักษณ์การเป็นผู้ปกครองเมือง

ภาพลักษณ์การเป็นผู้ปกครอง คือ ภาพลักษณ์ที่สร้างขึ้นตามกรอบความคิดของลักษณะการเป็นผู้ปกครองเมือง ซึ่งการเป็นผู้ปกครองเมืองนั้นจะต้องมีคุณลักษณะหน้าที่ในการปกครองบ้านเมืองให้เกิดความมั่นคงและสงบสุข คุณลักษณะและหน้าที่ของผู้ปกครองเมือง เช่น การสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ การมีพระราชอำนาจ การให้รางวัลแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา การปกครองบ้านเมืองโดยธรรม

ในวรรณกรรมคำวขอได้กล่าวถึงเจ้าเมืองว่าเป็นผู้ปกครองเมือง ที่จะต้องมีคุณลักษณะของการสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์โดยตรง เพื่อสืบทอดราชวงศ์ เพื่อปกครองรักษาประชาชนและบ้านเมืองให้เกิดความสงบสุขสืบไป ดังในคำวขอเรื่องข้างโพงนางम्मหอมที่กล่าวถึงพระญาล้านน้ำ เจ้าเมืองล้านน้ำที่แต่งตั้งราชาภิเศกราชบุตรของตนคือ เจ้าสิทธิกุมาร ให้เป็นเจ้าเมืองปกครองเมืองล้านน้ำและประชาชนชาวเมืองให้มีความสุขสืบไป ดังในคำวขอว่า

เราจักคิดยก	ยังราชบุตรดา	หื้อเปนพระญา	ราชาเอกอ้าง
ปกครองรักษา	ปชชาสืบสร้าง	หื้อสุขสำราญ	ทุกชั้น
...ก็หื้อจัดการ	ตามแบบราชะ	ได้ภิเศกเจ้า	ราชา
นิมนต์สังฆะ	มาเทศนา	รดน้ำพุทธา	ภิเศกองค์เจ้า
ตั้งยังพระนาม	กุมารหน่อหน้า	ตามฉายาเงา	ปละ
สิทธิเลิศราชา	เอกราชะ	ปผลิตแผกได้	นามเดิม

(ข้างโพงนางम्मหอม, 2511: 12 – 13)

(ถอดความ: กล่าวถึงพระญาล้านน้ำได้คิดที่จะแต่งตั้งให้ราชบุตรคือสิทธิกุมารเป็นเจ้าเมือง ปกครองดูแลบ้านเมืองและประชาชนทุกหมู่ให้มีความสุข พระญาล้านน้ำจึงได้ให้เสนาจัดการตามราชประเพณีราชาภิเศกสิทธิกุมาร ได้นิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์ และรดน้ำพุทธาภิเศกแก่สิทธิกุมาร จากนั้นได้แต่งตั้งพระนามสิทธิกุมารเป็นสิทธิราชา)

นอกจากนี้ การเป็นผู้ปกครองเมืองนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือกว่าบุคคลทั่วไปในเมือง เพราะผู้ปกครองเมืองจะต้องใช้อำนาจเพื่อปกครองชาวเมืองให้อยู่ในภาวะเปียบของผู้ปกครองเมือง ดังนั้น อำนาจของผู้ปกครองเมืองจึงเป็นอำนาจที่เด็ดขาด เป็นอำนาจที่ทำให้ผู้อยู่ใต้อำนาจเกรงกลัว และจงรักภักดีต่อผู้ปกครองเมือง ในวรรณกรรมคำวขอได้กล่าวถึงเจ้าเมืองว่า เป็นผู้มีพระราชอำนาจที่ยิ่งใหญ่ เมื่อเจ้าเมืองมีพระราชอาชญา หรือบัญชาต่างๆ ผู้อยู่ใต้อำนาจจะต้องปฏิบัติตามพระราชอาชญาดังกล่าวให้เป็นไปโดยเรียบร้อย หากผู้อยู่ใต้อำนาจฝ่าฝืนหรือขัดพระราชอาชญาแล้ว จะต้องได้รับโทษสูงสุดคือประหารชีวิต ดังในคำวขอเรื่อง วรรณพราหมณ์

กล่าวถึงพระราชอำนาจของพระญาพรหมทัต เจ้าเมืองปัญญาจนคร ที่มีพระราชอาญาสั่งให้ผู้อยู่ใต้อำนาจปฏิบัติ ตามหากใครฝ่าฝืน หรือกระทำความผิดต่อพระราชอาญาจะต้องได้รับโทษถึงแก่ชีวิต ดังในคำขอว่า

อาญาเหนือหัว	พระองค์เจ้าช้าง	ท่านปลงแต่งห่าง	ทั้งมวล
คนใดล่วงล้ำ	ทำผิดแผกวน	ที่บ่สมควร	อาญาท่านห้าม
เที่ยงแดนจักตาย	เปนจริงแมนมั่น	ปูนกลัวองค์คาน	ท่านคิด

(วรรณพราหมณ์, 2511: 5)

(ถอดความ: พระญาพรหมทัต เจ้าเมืองปัญญาจนครได้รับสั่งให้ทหารและคนรับใช้คอยดูแลนางพิมพ์าที่ในปราสาท หากใครขัดขืนรับสั่งก็จะมีโทษถึงแก่ชีวิต ทำให้ทุกคนต่างเกรงกลัวในพระราชอำนาจ)

การเป็นผู้ปกครองเมืองนอกจากจะมีคุณลักษณะการสืบเชื้อสายมาจากษัตริย์ และมีอำนาจที่ยิ่งใหญ่แล้ว ผู้ปกครองเมืองจะต้องมีหน้าที่ในการให้รางวัลแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ และอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ซึ่งการให้รางวัลแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ของผู้ปกครองเมืองก็เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่ผู้อยู่ใต้อำนาจที่กระทำความดี ในวรรณกรรมคำขอได้กล่าวถึงเจ้าเมืองได้พระราชทานรางวัลแก่ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อเจ้าเมือง ดังคำขอเรื่อง สุวรรณเมฆะหมาขนคำกล่าวถึงเจ้าเมืองได้ให้รางวัลแก่โหรที่ได้ทำนายราชบุตรว่าเป็นผู้บุญญาธิการมาเกิด ดังในคำขอว่า

กษัตริย์หน่อฟ้า	รู้แจ้งจริงจำ	กษัตริย์องค์คำ	มีใจขึ้นสู
มีพระโอษฐา	เจียรจาฟู้อ	ประทานคร้ว	สิ่งทรัพย์
วัตถุสิ่งของ	เงินทองมอบอับ	จิมนักปราษฎเจ้า	โหรา

(สุวรรณเมฆะหมาขนคำ, 2511: 8)

(ถอดความ: เมื่อกษัตริย์ได้ทราบความจริงก็มีจิตใจชื่นชมยินดี และได้ประทานทรัพย์สิ่งของเงินทองให้กับโหร)

ส่วนการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนานั้นเป็นหน้าที่ของผู้ปกครองเมืองที่จะต้องอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในบ้านเมืองของตน เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนในเมือง และเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาถือเป็นหลักในการควบคุมประชาชนชาวเมืองไม่ให้ปฏิบัติตนผิดศีลธรรม เพื่อให้บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข เช่นเดียวกันกับเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอที่เป็นองค์ อัครศาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนา เจ้าเมืองถือเป็นผู้นำในการสร้างศาสนสถาน และปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังในคำขอว่า

จันตะฆาทำว	เที่ยงตั้งหนีใจ	แล้วยกเรือนไป	ปลูกแปงแต่งตั้ง
เสกมาทางใด	ไปอยู่ที่หั้น	ที่กันดารทั้ง	หมู่ทัพ
แล้วข้าแต่งแปง	อารามที่วัด	ไหว้เปนที่ไหว้	บูชา
หล้างฟองนั้น	ก็เข้ามาหา	มาเพ็งสายา	กับท่านที่หั้น

(จันตะฆา, 2511: 139)

(ถอดความ: กล่าวถึงเมืองอนุมิตนครที่กำลังเผชิญกับภาวะศึกสงคราม เจ้าจันทมาตผู้มีจิตใจมั่นคงได้พาประชาชนชาวเมืองสร้างบ้านไปสร้างบ้านนอกเมืองพร้อมกับสร้างวัดให้ประชาชนได้กราบไหว้ ทำให้มีชาวบ้านเข้ามาพึ่งพาเจ้าจันทมาต)

2. ภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ คือ ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ตามคติความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์เกี่ยวกับบุคคลในอุดมคติทางพระพุทธศาสนา อันมีต้นกำเนิดในประเทศอินเดียนับเนื่องตั้งแต่ยุคก่อนพุทธกาล โดยปรากฏร่องรอยคำมูลที่มาจากแนวคิดเรื่อง “มหาบุรุษ” ซึ่งชาวอินเดียมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ก่อนพุทธกาลแล้วว่า ผู้ที่มีลักษณะแห่งมหาบุรุษจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หรือจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มหาบุรุษที่กล่าวถึงในคัมภีร์พุทธศาสนายุคต้น มีทั้งลักษณะที่เป็นอย่างมนุษย์สามัญ และมีลักษณะของพระโพธิสัตว์ในยุคหลังต่อมา (กรมศิลปากร, 2550: 8) ซึ่งลักษณะของบุคคลที่จะเป็นพระโพธิสัตว์นั้น ในพระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค กล่าวถึงกฎธรรมดาของพระโพธิสัตว์ไว้ 16 ประการ หนึ่งในนั้นคือพระโพธิสัตว์จะต้องจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิตเสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา นอกจากนี้ ในมหาชาติคำหลวง พรรณคติไทยสมัยอยุธยาได้กล่าวถึงลักษณะการถือกำเนิดของพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดรที่จะมาประสูติเป็นบุตรของนางผุสดี ครั้นเมื่อนางผุสดีขอพระราชบุตร พระอินทร์ก็เสด็จไปสู่สำนักที่พระโพธิสัตว์สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิตและอาราธนาพระโพธิสัตว์เสด็จจุติในโลกมนุษย์ ดังปรากฏในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์หิมพานต์ว่า “...เอโก บุตตวโร น ตาว สมิชฺชติ ตปีสุสา สมิชฺชมาเปตุสสามิตี จินเตสิ ยังแต่พรอ้านางจะขอพระราชบุตร อันบริสุทธิ์สีบวงษ์ จำนงปลงใจ ควรเราจะไปอาราธนาพระมหาสัตว์ เสวยสมบัติในดาวดึงษา เมื่อนั้นฯ อถ สกโก ตสส สนตักิ คนตวา มาริส ตยา มนุสฺสโลกิ คนฺธุ วฏฺฐติตี ในกาลนั้นท้าวสหคโคไนย ก็ไปสู่สำนักนี้สมเด็จจอมจักรภูวนารถก็อาราธนาว่า ข้าแต่ท่านผู้เปนนรทุกข จงเปนศุขทุกเมื่อ ขอเชิญเสด็จลงไปแผ่เผื่อโพธิญาณ เปนกาลอันควร แล้วแลฯ...”

ในวรรณกรรมคำขอได้กล่าวถึงภาพลักษณ์การเป็นพระโพธิสัตว์ของเจ้าเมือง กวีได้กล่าวถึงเจ้าเมืองว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอมีลักษณะของการถือกำเนิดแบบพระโพธิสัตว์คล้ายกับดังปรากฏในพระไตรปิฎก และมหาชาติคำหลวง ดังคำขอเรื่องก่ากาดำ กล่าวถึงนางจันทาเทวีได้ขอพระราชบุตรเมื่อพระอินทร์ได้ยินคำขอของนางจันทาเทวีจึงได้เสด็จไปยังปราสาทของพระโพธิสัตว์ เพื่ออาราธนาพระโพธิสัตว์เสด็จจากสวรรค์ชั้นดุสิตไปจุติในครรภ์ของนางจันทาเทวีต่อไป ดังในคำขอว่า

ส่วนพระอินทร์	ยินวานนางชี	รู้ทราบแจ้ง	จินดา
จึงเสด็จย้าย	ลีลาสไปหา	ไปสู่ฐานา	ปราสาทแห่งเจ้า
โพธิสัตว์	พระองค์จอมเหง้า	ไชนิทาน	กล่าวชี้
ไขอาการ	บั้งลับลี	กับท่านเจ้า	โพธิ์
หื้อเสด็จ	พราจจากสวรรค์	ไปสู่ในครรภ์	จันทาน้องหน้า

(ก่ากาดำ, 2511: 5 – 6)

(ถอดความ: กล่าวถึงพระอินทร์เมื่อได้ยินคำขอของนางจันทาเทวีจึงได้เสด็จไปที่ปราสาทของพระโพธิสัตว์เพื่อชี้แจงถึงเรื่องราว และขอให้พระโพธิสัตว์เสด็จจากสวรรค์เพื่อไปจุติในโลกมนุษย์เป็นบุตรของนางจันทาเทวีกับพระญาจิตตราช เจ้าเมืองพรหมทัต)

อีกลักษณะหนึ่งของพระโพธิสัตว์ในนิทานชาดกที่มักจะปรากฏเสมอเมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกษัตริย์หรือเจ้าเมือง คือ พระโพธิสัตว์จะต้องมีสมณกำนัลจำนวนหนึ่งหมื่นหกพันนางเพื่อเฝ้าคอยรับใช้พระโพธิสัตว์ เช่นเดียวกับเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอเรื่องก่ากาดำที่กล่าวถึงเจ้าเมืองว่านอกจากจะมีเมียแล้วเจ้าเมืองยังมีนางสมณจำนวนหนึ่งหมื่นหกพันนางเป็นบริวารด้วย ดังในคำขอว่า

เสวยบุรี	พรหมทัตนั้น	สนุกขึ้นหน้า	เซงซา
มีเทวีไค้	อันเปนเพื่อนจา	ชื่อนางจันทา	ผิวใสบ่เส้า
มีนางสนม	บังคมน้อมเฝ้า	หมื่นหกพันนาง	แวดล้อม

(ก่ำกาดำ, 2511: 4)

(ถอดความ: พระญาอจิตตรราช เจ้าเมืองพรหมทัต มีเทวีชื่อนางจันทา นางมีผิวใสสวยงาม และมีนางสนมรายล้อมหนึ่งหมื่นหกพันคน)

นอกจากเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอจะมีภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์โดยมีลักษณะของการถือกำเนิดแบบพระโพธิสัตว์ และมีสนมบริวารจำนวนหนึ่งหมื่นหกพันนางแล้ว กวียังได้ใช้คำเรียกเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอว่าเป็นพระโพธิสัตว์ คือ หน่อเนื้อของพระพุทธเจ้า เช่นคำว่า หน่อพุทธังกูร หน่อพระจาวโพธิ์ญ เป็นต้น คำว่า “หน่อ” และ “จาว” ซึ่งมีความหมายว่า การงอกขึ้นมาเพื่อสืบเผ่าพงศ์ของพระโพธิสัตว์ ซึ่งมาจากวงศ์ของพระพุทธเจ้า คำว่า “หน่อโพธิ์สัตว์” และ “หน่อโพธิ์ญ” หมายถึง วงศ์ของพระโพธิสัตว์ที่จุติมาบำเพ็ญบารมีเพื่อจะได้เป็นพระโพธิสัตว์และเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ส่วนคำว่า “หน่อพุทธังกูร” หมายถึง หน่อของพระพุทธเจ้าคือผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในภายภาคหน้า (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 842) ดังปรากฏคำเรียกเจ้าเมืองว่าเป็น พระโพธิ์สัตว์ในคำขอเรื่องนกระจาบและข้างโพงนางผมหอมว่า

สิบเดือนไคว่ครบ	กำหนดเต็มตัน	ติถิฤกษ์วัน	หมดใสบ่เศร้า
หน่อพุทธังกูร	โพธิ์สัตว์เจ้า	ประสูตออกมา	จากท้อง

(นกระจาบ, 2511: 12)

(ถอดความ: เมื่อครบกำหนดสิบเดือนหน่อเนื้อเชื้อไขของพระพุทธเจ้าก็ได้ประสูตออกมา ได้ชื่อว่าเจ้าสรรพสิทธิ์)

มีราชโอรส	ลูกรักเทียมใจ	ค่อยจำเรียววัย	ใหญ่มาแมนหมั้น
สิทธิเลิศกุมาร	นามมีว่าอัน	เปนจาวโพธิ์ญ	หน่อพระ

(ข้างโพงนางผมหอม, 2511: 12)

(ถอดความ: กล่าวถึงพระราชโอรสของพระญาล้าน้ำ เจ้าเมืองล้าน้ำ เมื่อเจริญวัยขึ้นนามว่า สิทธิกุมาร ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากพระพุทธเจ้า)

3. ภาพลักษณ์เจ้าเมืองล้านนา

ภาพลักษณ์เจ้าเมืองล้านนา คือ ภาพลักษณ์ของเจ้าเมืองที่ปรากฏหลักฐานตามประวัติศาสตร์ล้านนา ซึ่งเจ้าเมืองล้านนานั้น จะปกครองบ้านเมืองโดยมีระบบไพร่เป็นกำลังสำคัญในพัฒนาบ้านเมืองและต่อสู้กับศัตรู เจ้าเมืองในฐานะมุลนายสูงสุดจะมีไพร่ขึ้นสังกัดมากที่สุด ซึ่งมีส่วนทำให้เจ้าเมืองมีอำนาจเหนือมุลนายคนอื่นๆ เจ้าเมืองมีอำนาจที่จะสั่งให้มุลนายระดับรองลงไปคุมไพร่มาช่วยราชการบ้านเมืองตามที่เจ้าเมืองต้องการทั้งในราชการสงครามและราชการทั่วไป ในระบบไพร่หน้าที่ประการหนึ่งของเจ้าเมืองคือการทำบัญชีไพร่ในบ้านเมืองที่ตนปกครอง เพื่อจะรู้จำนวนคนอันเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง (สร้อยดี อ่องสกุล, 2555: 493 – 497)

ภาพลักษณ์เจ้าเมืองล้านนาได้ปรากฏผ่านตัวละครเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ ที่กล่าวถึงการปกครองไพร่ในสังกัดของเจ้าเมือง ดังในคำขอเรื่องหงส์หิน กล่าวถึงเจ้าเมืองว่ามีหน้าที่ในการตรวจบัญชีไพร่เพื่อให้ทราบจำนวนไพร่ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง ดังคำขอว่า

ทอดพระเนตรซัด	แล้วบรรหาร	หื้อริบเกณฑ์คาน	วันนี้หื้อได้
สามพันคน	ทั้งไกลและใกล้	หื้อริบไป	ตรวจชี้
แล้วเอาบัญชี	มาแจ้งเดี่ยวนี้	อย่าหื้อขาดเส้น	สักคน

(หงส์หิน, 2511: 32)

(ถอดความ: เจ้าเมืองได้ทอดพระเนตรแล้วสั่งการให้หื้อริบเกณฑ์ไพร่สามพันคนที่มาจากเมืองต่างๆ ลงในบัญชีอย่าให้ขาดแม้แต่คนเดียว)

นอกจากนี้ เจ้าเมืองในล้านนาเป็นผู้ถือครองที่ดินมากที่สุด และใช้ที่ดินในการทำนา เจ้าเมืองมีหน้าที่ควบคุมการทำนาในที่ของตนเพื่อให้ได้ผลผลิตเต็มที่ ดังเช่น เจ้าหลวง (ลำปาง) ไปควบคุมการเกี่ยวข้าวเจ้าหลวงเชียงใหม่ออกไปดูนาข้าว (สร้อยศรี อ่องสกุล, 2555: 499) ในวรรณกรรมคำขอมเรื่องอ้ายร้อยยอดยังได้กล่าวถึงหน้าที่ของเจ้าเมืองคือการทำนา เมื่อถึงฤดูทำนาทั้งไพร่และเจ้าก็จะทำนาร่วมกัน ดังในคำขอมว่า

อุตุฤดู	ฝนตกทั่วหน้า	แผ่นดินชุ่ม	ชุ่มน้ำ
ห้วยบวหนองบึง	ลำคลองแม่น้ำ	เต็มชุก้า	นาวา
คนเมืองมนุษย์	ทุกที่สาขา	พากันทำนา	หว่านพืชผลเข้า
ทุกคนตระกูล	ไพร่ไทยข้าเจ้า	เอากันมัวเมา	ชะช้า

(อ้ายร้อยยอด, 2511: 84)

(ถอดความ: เมื่อถึงฤดูฝนแผ่นดินชุ่มฉ่ำด้วยน้ำฝน ลำคลองแม่น้ำสามารถพายเรือได้ ผู้คนทั่วทุกที่ต่างพากันทำนาไม่เว้นแม้แต่เจ้าเมืองก็ต้องทำนา ขณะทำนาผู้คนต่างพูดคุยกันเสียงดังทั่วท้องนา)

4. ภาพลักษณ์ผู้มีบุญ

บุญ หมายถึง ความสุข คุณงามความดี หรือการกระทำดีตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 676) ภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอมนั้น เจ้าเมืองจะต้องมีภาพลักษณ์ของผู้มีบุญ ซึ่งบุญของเจ้าเมืองต้องเป็นบุญที่พิเศษหรือยิ่งใหญ่กว่าบุญของบุคคลธรรมดาทั่วไปและการเป็นผู้มีบุญของเจ้าเมืองนั้นเกิดจากบุญที่สั่งสมมาแต่อดีตชาติ ส่งผลก่อเกิดมาถึงปัจจุบันชาติ

การเป็นผู้มีบุญของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอมพบว่า บุญของเจ้าเมืองนั้นเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่ กวีได้กล่าวถึงบุญของเจ้าเมืองว่าเป็นผู้มีบุญเรื่อง บุญมาก บุญหนา บุญหนา และมีบุญสูงส่ง ดังคำขอมเรื่องเจ้าสุวัตร กวีได้ใช้คำเรียกเจ้าสุวัตรว่าเป็น “พระบุญเรื่อง” คือ ผู้ร่ำรวยด้วยบุญ ซึ่งคำว่า “เรื่อง” ออกเสียงว่า “เอื้อง” ในพจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง หมายถึง อร่าม มีชื่อเสียง (2533: 1629) ดังในคำขอมเรื่องเจ้าสุวัตรกล่าวถึงเจ้าสุวัตรว่าเป็นผู้มีบุญที่ร่ำรวยด้วยบุญว่า

พระบุญเรื่อง	เจ้าตนหนุ่มหน้า	รับนิมนต์	พ่อท้าว
ปี่ชงชาวเมือง	ยินดีชื่นย้าว	ใจสว่างสู้	ชุน

(เจ้าสุวัตร, 2511: 132)

(ถอดความ: เจ้าสุวัตรได้รับปากพระราชบิดาว่าจะกลับเมืองพาราณสี ประชาชาวเมืองต่างปิติยินดีกันทั่วหน้า)

นอกจากนี้ ในคำขอมเรื่องสุวรรณหอยสังข์ ยังสะท้อนให้เห็นลักษณะการเป็นผู้มีบุญของเจ้าเมืองว่าเป็นผู้มีบุญสูงส่ง ผู้ที่เป็นเจ้าเมืองจะมีบุญสูงกว่าคนธรรมดาทั่วไปในเมือง ดังคำขอมว่า

สามลท้าว ยศใหญ่บุญสูง กษัตริย์เมืองกรุง พาราที่ขึ้น

(สุวรรณทอยสังข์, 2511: 2)

(ถอดความ: ท้าวสามลผู้มียศยิ่งใหญ่และบุญที่สูงส่ง เป็นกษัตริย์ครองเมืองพาราณสี)

5. ภาพลักษณ์ผู้มีของวิเศษและอำนาจวิเศษ

ของวิเศษ คือ สิ่งของหรือเครื่องมือที่พิเศษกว่าสิ่งของธรรมดาทั่วไป เป็นสิ่งของที่เจ้าเมืองใช้เป็นตัวช่วยในการแก้ปัญหาให้กับเจ้าเมือง ของวิเศษเช่น ดาบวิเศษ ธนูวิเศษ ม้าวิเศษ ร่องเท้าวิเศษ เป็นต้น ส่วนอำนาจวิเศษ คือ ความสามารถหรือพลังที่เหนือกว่าพลังทั่วไป เช่น การต่อสู้กับยักษ์ การเหาะเหินในอากาศ เป็นต้น ซึ่งทั้งของวิเศษและอำนาจวิเศษคุณลักษณะหนึ่งของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอม

ในวรรณกรรมคำขอม กวีจะกล่าวถึงเจ้าเมืองว่าเป็นผู้ที่มีของวิเศษคู่กายทำให้เจ้าเมืองมีความพิเศษกว่าบุคคลธรรมดา ของวิเศษเป็นเครื่องมือที่เจ้าเมืองใช้ในการต่อสู้กับศัตรู เป็นพาหนะในการเดินทางที่เหนือมนุษย์ทั่วไป และของวิเศษช่วยแก้ปัญหาให้กับเจ้าเมืองนำไปสู่ความสำเร็จในภารกิจต่างๆ ดังในคำขอมเรื่องสุทนต์ กล่าวถึงเจ้าสุทนต์ว่าได้รับของวิเศษจากพระอินทร์เพื่อใช้ในการปราบศัตรู ซึ่งของวิเศษของเจ้าสุทนต์ คือ ดาบทิพย์ และธนูวิเศษ ดังในคำขอมว่า

อินทโกสี	จึงโปรดมานพ	ยังของเครื่องสู้	ชิงชัย
แล้วเอาดาบทิพย์	กับธนูใส	ทอดลงไป	ให้องค์หน่อหน้า
กุมารา	โพธิสัตว์เจ้า	ก็รับเอายาม	เมื่อนั้น

(สุทนต์, 2511: 8)

(ถอดความ: พระอินทร์ได้โปรดประทานอาวุธได้แก่ ดาบทิพย์ กับธนู ให้กับสุทนต์ เพื่อใช้ต่อสู้กับศัตรู เจ้าสุทนต์ก็รับเอาไว้)

นอกจากนี้ เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอมยังเป็นผู้มีอำนาจวิเศษ กล่าวคือ เจ้าเมืองจะมีความสามารถที่เหนือกว่ามนุษย์ธรรมดาทั่วไป เช่น การต่อสู้กับยักษ์ ด้วยฤทธาภาพของของวิเศษทำให้เจ้าเมืองมีชัยชนะเหนือศัตรูทั้งปวง ดังในคำขอมเรื่องหงส์หิน กล่าวถึงพระโพธิสัตว์หงส์หินใช้ดาบศรีกัญไชยในการต่อสู้กับพวกยักษ์ด้วยตนเอง ด้วยพลังอำนาจวิเศษของของวิเศษทำให้เจ้าหงส์หินสามารถปราบพวกยักษ์ได้โดยง่าย ดังคำขอมว่า

ส่วนกุมาร	โพธิสัตว์เจ้า	เอากัญไชยดี	คู่รัก
พันผะผาย	ล้มตายพวกยักษ์	ตกจากห้อง	ภายใน
ศพซากยักษ์	ตกลงเหมือนฝน	บ่อจันท	ดาบทิพย์เถียนกล้า

(หงส์หิน, 2511: 64)

(ถอดความ: ส่วนกุมารซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ได้นำดาบศรีกัญไชยคู่กายพันผะผายล้มตายตกจากห้องฟ้าศพของพวกยักษ์นั้นตกลงมาเหมือนฝน เพราะไม่อาจทนฤทธิ์ดาบทิพย์ได้)

6. ภาพลักษณ์ผู้มีวิชาปัญญา

ภาพลักษณ์ผู้มีวิชาปัญญาเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของเจ้าเมือง เจ้าเมืองจะต้องมีวิชาปัญญา เฉลียวฉลาด รอบรู้ในศาสตร์ต่างๆ มากกว่าคนทั่วไป เพื่อใช้วิชาปัญญาในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองและนำพาบ้านเมืองไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอเป็นผู้ที่มีวิชาปัญญา ซึ่งกวีจะกล่าวยกย่องเจ้าเมืองว่ามีปัญญาที่กว้างไกล ฉลาดเฉลียว ดังในคำขอเรื่องอ้ายร้อยยอดที่กล่าวถึงอ้ายร้อยยอดว่า เป็นคนที่เฉลียวฉลาดรู้คิด ช่างพูดช่างเจรจา และมีวิชาปัญญารอบรู้ ดังคำขอว่า

อยู่นานพำข้า	จนพระชั้นสา	กุมารา	ทะเลล่งขึ้น
สองขบเข้าเถิง	เจ้าบุญบ่ตื่น	เที่ยวเที่ยวอื่น	วังวัด
ช่างปากช่างจา	รู้ย่ำรู้คิด	เฉลียวเจียวด้วย	วันวัย
ฉลาดรู้พร้อม	ปัญญาเผยผาย	จอมองค์ชาย	เดินเที่ยวเที่ยวหลั่น

(อ้ายร้อยยอด, 2511: 19)

(ถอดความ: วันเวลาล่วงผ่านจนอ้ายร้อยขึ้นมีอายุได้สองขบ อ้ายร้อยยอดผู้มีบุญมาก ได้เที่ยววังกระโดดไปมาเป็นผู้ที่ช่างพูดช่างสนทนา มีปัญญาและมีความคิด)

การมีวิชาปัญญาถือเป็นภาพลักษณ์ที่สำคัญของเจ้าเมือง เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอนั้นจะต้องมีวิชาปัญญาที่เหนือกว่าคนทั่วไป ดังคำขอเรื่องบั้งระวงค์หงอำมาตย์ กวีกล่าวยกย่องเจ้าเมืองว่าเป็นผู้ที่มีปัญญาหลักแหลมต่างจากคนธรรมดาทั่วไป ทั้งนี้เพราะเจ้าบั้งระวงค์เป็นเชื้อสายของกษัตริย์ ทำให้เจ้าบั้งระวงค์มีความรู้สูงกว่าคนทั่วไป ดังในคำขอว่า

น้องหลักแหลม	บั้งคนใบ้	เชื้อสายนายเมือง	พิชชะ (พิชญ์)
--------------	-----------	------------------	---------------

(บั้งระวงค์หงอำมาตย์, 2511: 31)

(ถอดความ: เจ้าบั้งระวงค์เป็นผู้ที่ฉลาดหลักแหลม หาใช่คนธรรมดาทั่วไป แต่มีเชื้อสายมาจากกษัตริย์ ทำให้บั้งระวงค์มีความรอบรู้เป็นนักปราชญ์)

7. ภาพลักษณ์ผู้มีจริยธรรม

จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติ กฎศีลธรรม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 303) ซึ่งหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทั่วไป เช่น เบญจศีล พรหมวิหาร4 ฆราวาสธรรม4 มงคลธรรม38 ภาพลักษณ์ของเจ้าเมืองเป็นผู้ที่ยึดมั่นในจริยธรรม อันเป็นข้อปฏิบัติของคนดีในการดำเนินชีวิต

ในวรรณกรรมคำขอ กล่าวถึงเจ้าเมืองว่าเป็นผู้มีจริยธรรม กล่าวคือ เจ้าเมืองจะต้องตั้งมั่นอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งเป็นธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง เจ้าเมืองตั้งมั่นอยู่ในหลักเบญจศีล อัฐศีล อันเป็นข้อเว้นจากการทำชั่ว และหลักพรหมวิหาร4 อันเป็นหลักประพจน์ที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ดังในคำขอเรื่องบั้งระวงค์หงอำมาตย์ที่กล่าวถึงเจ้าเจ้าว่าเป็นผู้มีจริยธรรม ประพจน์ปฏิบัติตนอยู่ในหลักทศพิธราชธรรม หลักของศีล และหลักพรหมวิหาร4 ดังคำขอว่า

บั้งระวงค์ท้าว	ปราบภัยโลกี้	เสวยบุรี	จำปาใหญ่กว้าง
อยู่สุขเกษม	บำเพ็ญบุญสร้าง	ตามทศธรรม	บ่ม้าง
ฝูงคติธรรม	บ่หือได้ว่าง	สมสืบสร้าง	เมืองพึง
ข้าเจ้าไพร่น้อย	ตั้งอยู่ในศีล	สัตว์เหนือแผ่นดิน	บ่หนาร้อนไหม้
พรหมวิหาร	เกิดมีโลกใต้	เจ้าปราบปรามไป	เมี้ยนพัก

(บัวระวงศ์หงส์อำมาตย์, 2511: 133 – 134)

(ถอดความ: เจ้าบัวระวงศ์ได้ปกครองเมืองจำปา ทำให้บ้านเมืองสุขเกษม เพราะเจ้าเมืองตั้งมั่นอยู่ในทศธรรม และศีลธรรม ทั้งเจ้าและไพร่ตั้งมั่นอยู่ในหลักของศีล ทำให้ไม่เกิดความเดือนร้อน อีกทั้งเจ้าเมืองยังมีพรหมวิหารสี่ รู้แจ้งในธรรมทุกอย่าง)

นอกจากนี้ คำขอเรื่องบัวระวงศ์หงส์อำมาตย์ยังได้กล่าวถึงเจ้าเมืองว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมมงคล38 คือ “มาตาปิตุอุปภูฏาน” หมายถึง การบำรุงบิดามารดา ซึ่งเจ้าบัวระวงศ์หงส์อำมาตย์ และเจ้าสุริยามีความกตัญญู เอาใจใส่ดูแลบิดามารดาของตน ดังในคำขอว่า

ยามเมื่อพี่น้อง	ติดตามมาตา	เกิดเป็นภรรยา	โรคาเมื่อไข้
เจ้าทั้งสอง	อยู่นอนอ้อมใกล้	เมื่อหนาวเย็นใน	เสื่อมร้อน
คันเจ็บปวดไหน	สองเจ้าพี่น้อง	กั้นนวดหือ	หายมาย
ทั้งข้าวและน้ำ	กิลาปะใจ	มีหยูกยาใด	เขาะหาค่าป้อง

(บัวระวงศ์หงส์อำมาตย์, 2511: 3)

(ถอดความ: ยามเมื่อบิดามารดาของทั้งสองพี่น้องมีโรคภัยไข้เจ็บรู้สึกร้อนๆ หนาวๆ ลูกทั้งสองก็นอนดูแลอยู่ใกล้ แม้ว่าพ่อแม่เจ็บปวดตรงไหน สองพี่น้องก็จะคอยบีบนวดให้ผ่อนคลายความเจ็บปวด ทั้งข้าวและน้ำ ตลอดจนหยูกยาทั้งสองพี่น้องก็หามาดูแลพ่อแม่)

ส่วนในคำขอเรื่องอ้ายร้อยชอด กล่าวถึงเจ้าเมืองว่าเป็นผู้ยึดมั่นในหลักขรรษาธรรม4 อันเป็นหลักการในการดำเนินชีวิตทางโลก คือ ขันติ หมายถึง การอดทน เจ้าเมืองเป็นผู้มีความอดทนต่อคำพูดหรือการกระทำของผู้อื่น ดังเช่นอ้ายร้อยชอดที่อดทนต่อคำพูดของหกเขยที่กล่าวว่าร้ายตน ดังในคำขอว่า

ส่วนเจ้าหน่อน้อย	ทราบถ้อยวาจา	พจนา	ฝูงเขยพี่อ้าย
เปนคำสะหาว	ทารุณร้อนไหม้	บ่ปูนตีเอา	ว่าล้า
เจ้ากุมารา	โพธาหน่อซัน	ก็อดตีมันตัน	ใจองค์
ปช่างปากทัก	เลยลงห่อโขง	ดาบช่างลง	มือแนบค้ำมใต้

(อ้ายร้อยชอด, 2511: 88)

(ถอดความ: เหล่าหกเขยกล่าวดูถูกดูแคลนอ้ายร้อยชอดสารพัดด้วยถ้อยคำหยาบคายต่างๆ ส่วนอ้ายร้อยชอดเมื่อได้ยินถ้อยคำดูถูกต่างๆ ของหกเขยก็อดทน ไม่ได้ตอบใดๆ แล้วลงจากปราสาทไปด้วยกิริยาท่าทางสงบเสงี่ยม)

8. ภาพลักษณ์ผู้มีรูปงาม

การมีรูปงามเป็นภาพลักษณ์หนึ่งของเจ้าเมือง ตัวละครเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอบางตัวละครมีลักษณะของการตัวละครเอกในเรื่อง เมื่อเจ้าเมืองเป็นตัวละครเอกก็จึงนำเสนอภาพของเจ้าเมืองให้มีรูปงามเหมือนกับภาพของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยอื่นๆ เช่น พระลอ กษัตริย์หนุ่มผู้มีความงามเป็นเลิศ ในเรื่องลิลิตพระลอ ซึ่งกวีได้พรรณนาคความมีเสน่ห์ของอวัยวะส่วนต่างๆ ของพระลอ คือ ดวงตา คิ้ว ไบหู จมูก ริมฝีปาก คาง คอ ไหล่ ออก เอว แขน นิ้ว เล็บ เท้า ผม ทำให้กษัตริย์หนุ่มรูปงามเป็นเลิศในสามโลก (วิภา กงกะนันท์, 2538: 43 – 44)

ในวรรณกรรมคำขอกวีได้พรรณารูปลักษณ์เจ้าเมืองว่ามีรูปร่าง ซึ่งกวีได้พรรณนาให้เห็นความงามของรูปร่างและอวัยวะส่วนต่างๆ เช่น ผม ดวงตา และคิ้ว งามดั่งเทพจากสรวงสวรรค์ และงามจนเป็นที่หลงใหลของสาว ๆ ทุกคนในเมือง ดังในคำขอเรื่องชีวหาลิ้นคำ กวีได้พรรณารูปร่างที่งดงามของชีวหาลิ้นคำว่ามีรูปร่างขาวใสสง่างามต่างจากสามัญชนทั่วไป ดังในคำขอว่า

ส่วนสมณะ	ท่านมาเลขหัน	ยังหน่อโพธิ์ธัญ	ผิวงามอาจอ้าง
รูปร่างขาวใส	วิไลชุกฉาน	มีกายงาม	อ่อนเนื้อ

(ชีวหาลิ้นคำ, 2511: 30)

(ถอดความ: พระฤๅษีได้พบกับชีวหาลิ้นคำที่มีรูปร่างขาวใสงดงาม)

ส่วนคำขอเรื่องหงส์หิน ได้พรรณนาถึงความงามของอวัยวะ คือ คิ้ว และดวงตา ไว้ว่าเจ้าเมืองมี วงคิ้วโค้งเหมือนประดับด้วยกรอบหน้า และมีดวงตาคมหรือลักษณะของดวงตาที่เป็นประกายสดใส ดังคำขอ

ว่างามเลิศล้ำ	เจ้าแว่นเงาใส	ใคร่ตายเปนไฮ	ไปติดแจ่มฟ้า
คิ้วก็กลม	สมกับใบหน้า	มีตาคมเร็ว	รีบนัก
หันคำเดียว	ก็น่าดีรัก	ใคร่เกี้ยวกอดฝัน	พินนอน

(หงส์หิน, 2511: 37 – 38)

(ถอดความ: เมื่อนางมุขวดีเห็นเจ้าหงส์หินก็รักใคร่เพราะเจ้าหงส์หินนั้นมีรูปร่าง นางอยากตายไปเกิดเป็นตัวไรเพื่อเกาะยังเสื้อผ้าของเจ้าหงส์หิน เจ้าหงส์หินนั้นมีรูปร่าง คิ้วโค้งงามประดับกรอบหน้า มีดวงตาคม เมื่อนางเห็นเพียงแวบเดียวก็หลงใหลและอยากเป็นคู่รักนอนกอดกับเจ้าหงส์หิน)

ในคำขอเรื่องนกกระจาบ กวีได้พรรณารูปร่างของเจ้าเมืองว่ามีรูปร่างงดงามเหมือนกับพระอินทร์บนสรวงสวรรค์ ดังในคำขอ

จักจาเถิง	เจ้าประสิทธิ	จำเริญใหญ่ขึ้น	ไวยา
ขมมายุ	พระขันสา	ไล่เรียงมา	สิบห้าขวบเข้า
สมรูปงาม	เหมือนอินทร์หล่อเข้า	มีกิริยา	เรียบร้อย

(นกกระจาบ, 2511: 13)

(ถอดความ: กล่าวถึงเจ้าสรรพลีธิ์เมื่อมีอายุได้ 15 ปี มีรูปร่างงดงามเหมือนพระอินทร์ปั้นไว้ และมีกิริยาที่เรียบร้อย)

นอกจากนี้ รูปร่างที่งดงามของเจ้าเมืองยังงามเด่นชวนให้เป็นที่หลงใหลแก่หญิงสาวทั่วไปที่ได้พบเห็น เมื่อหญิงสาวได้เห็นในความงามของเจ้าเมืองต่างชะเง้อมองอย่างไม่ละสายตา หญิงสาวบางคนก็พูดคุยกันว่าอยากได้เจ้าเมืองนั้นมาเป็นคู่ครอง หญิงสาวบางคนก็นึกฝันว่าได้เจ้าเมืองมาเป็นคู่รัก หญิงสาวบางคนก็ยั่ววนด้วยกิริยาอาการต่างๆ เช่น เปิดหน้าอกให้ชม ทำเสียงไออกระแอม เพื่อให้เจ้าเมืองสนใจตัวนาง ดังคำขอเรื่องนกกระจาบว่า

ฝูงสาวหนุ่มน้อย	อ่อนอ้อยสาวจี	พ่องชายมุลี	หมากสุบอมเหมี้ยง
หันสัพพะสิทธิ์	รูปงามแก้มเกลี้ยง	เขาแลชะเมียง	ผ่อซัด
ส่วนเจ้ากุมาร	ก็เตียวเลี้ยวลัด	ถนนผ่านหน้า	เวียงไชย
หมู่สาวจวบพบ	อ่อนอกติดใจ	ว่างามวิไล	แท้นอเจ้าเข้า

ได้เปนมัวๆ	บื้อพรากหน้า	จักอยู่เทียมแยง	นั่งซิด
หล้างญิงก็จา	ว่าน่าไคร่วิต	คั่นกอดเหล่น	สั๊กที
มีคนนึ่งนั้น	มอกเปนสาวจี	รูปร่างงามดี	หมดใสสว่างหน้า
หันสัพพะสิทธิ์	สลิดเวียนผ้า	เปิดถานานม	ออกเพียะ
แต่งทำอำแสม	แกมไอแข็งเยียะ	จักหื้อบ่าวหน้อย	เหลียวดู
จับลางพ่องนั้น	หลับตาซ้ายหู	คั่นได้กับกู	นั่งแฝงแอมป้อง
จักหับประตู	จดแขวในห้อง	กินของกลางวัน	ม่วนนั๊ก
ไคร่กอดคอถาม	สั๊กกำแท้ทัก	มันจักชอบสู้	กูชา

(นภกระจาบ, 2511: 31 – 32)

(ถอดความ: ในหมู่สาววัยรุ่น บางคนขายบุหรี บางคนขายหมาก บางคนขายเหมียง ครั้นเห็นเจ้าสรรพสิทธิ์ที่มีรูปร่างงาม หญิงสาวเหล่านั้นต่างชะเง้อมอง เมื่อเจ้าสรรพสิทธิ์เดินผ่านถนนหนทางในเมือง กลุ่มสาวที่ได้พบเห็นก็หลงไหลติดใจในความงามของเจ้าสรรพสิทธิ์ บางคนก็พูดว่าหากได้เจ้าสรรพสิทธิ์มาเป็นสามีก็จะรักไม่ให้พรากหน้าไปไหน หญิงบางคนก็พูดว่าน่าจะกระโดดไปกอดเจ้าสรรพสิทธิ์ มีหญิงสาววัยรุ่นคนหนึ่งรูปร่างสวยงามเมื่อเห็นเจ้าสรรพสิทธิ์ก็ถลกผ้าเปิดหน้าอกให้ชม หญิงสาวบางคนก็ทำท่าที่โอเสียงดังกระแอมเพื่อหวังให้เจ้าสรรพสิทธิ์เหลียวมอง หญิงบางคนก็หลับตานึกคิดว่าหากได้เจ้าสรรพสิทธิ์เป็นสามีจะนั่งเฝ้าไม่ห่าง จะปิดประตู ใส่กุญแจกินอาหารด้วยกัน อยากจะกอดคอถามเจ้าสรรพสิทธิ์นี้กว่าชอบตนหรือไม่)

ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ

จากศึกษาภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอพบว่า ภาพลักษณ์ของเจ้าเมืองได้สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยที่สำคัญปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานมหัศจรรย์ ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานชาดก และปัจจัยที่มาจากแนวคิดของสังคมล้านนา

1. ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานพื้นบ้านไทย ประเภทนิทานมหัศจรรย์

ภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอที่มีปัจจัยมาจากแนวคิดของนิทานพื้นบ้านไทย ประเภทนิทานมหัศจรรย์ ซึ่งเป็นประสบการณ์ทางวรรณศิลป์ของผู้แต่งที่ได้ยินได้ฟังนิทานพื้นบ้านไทย – ไทย เรื่องต่างๆ เช่น เรื่องกำกาดำ เรื่องเจ้าสุวัตร เรื่องหงส์หิน และนำมาสร้างสรรค์ผลงานคำขอขึ้น คำขอบางเรื่องมีเค้าเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านของไทย – ไทย เช่น เรื่องกำกาดำ เรื่องเจ้าสุวัตร เรื่องวรรณพราหมณ์ นิทานพื้นบ้านดังกล่าวเป็นประเภท “นิทานมหัศจรรย์” (Mächen) ซึ่งมีโครงสร้างทั่วไปคล้ายคลึงกับนิทานมหัศจรรย์ของยุโรป คือ เป็นนิทานขนาดยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค มีความเกี่ยวข้องกับความมหัศจรรย์อิทธิปาฏิหาริย์ เช่น มีของวิเศษ มีความสามารถพิเศษ มีอมุขย์ ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของนิทานมหัศจรรย์คือ “ตัวละคร” ตัวละครในนิทานมหัศจรรย์ของไทยนั้นจะประกอบด้วยพระเอก นางเอก ผู้ช่วย และศัตรู ทั้งนี้ “พระเอก” ในนิทานมหัศจรรย์ของไทยอาจเป็นกษัตริย์ เจ้าชาย หรือสามัญชนธรรมดาก็ได้ บางเรื่องพระเอกเกิดมาพร้อมกับของวิเศษหรือสัตว์วิเศษ บางเรื่องพระเอกสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ บางเรื่องพระเอกเป็นลูกกำพร้า บางเรื่องพระเอกมีภรรยาหลายคน และบางเรื่องพระเอกก็คือพระโพธิสัตว์ ส่วน “นางเอก” อาจเป็นลูกกษัตริย์หรือลูกสามัญชนธรรมดา หรือมีกำเนิดที่ไม่แน่นอน เช่น เกิดจากดอกบัว หรือเกิดจากสัตว์ก็ได้ ส่วน “ผู้ช่วย”

หรือผู้ช่วยเหลือพระเอกนางเอกมักจะเป็นพระอินทร์ และฤๅษี ส่วนตัวละครที่เป็น “ศัตรู” มีบทบาทในการทดสอบความสามารถของพระเอก ในนิทานมหัศจรรย์ของไทยศัตรูมักจะเป็นยักษ์ หรือปีศาจ และบางเรื่องเป็นนยักษ์ อีกทั้งมีแม่เลี้ยงและลูกของแม่เลี้ยงก็มักมีบทบาทที่คอยก่อกวนแกล้งพระเอกนางเอกให้ตกกระกำลำบากด้วย (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2543: 112 – 115)

แนวคิดของนิทานพื้นบ้านไทย ประเภทนิทานมหัศจรรย์เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอ ดังจะเห็นว่าเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอมีภาพลักษณ์ของการมีของวิเศษและอำนาจวิเศษ ดังปรากฏในคำขอเรื่องหงส์หินว่า

กุมารประหนม	รับพรแก้วกล้า	แห่งอินทา	เครื่องทิพย์
สะหลีกล้วยไซ	ดาบแก้วเรืองฤทธิ์	นบกราบไหว้	บาทา
ทูลละอองท้าว	แล้วขี่หงส์มา	เสด็จลงมา	สู่หนแห่งห้อง

(หงส์หิน, 2511: 10)

(ถอดความ: เจ้าหงส์หินกุมารกราบรับพรวิเศษจากพระอินทร์ รับเครื่องทิพย์ ดาบสะหลีกล้วยไซ แล้วกราบพระบาทแห่งพระอินทร์ แล้วจึงขี่หงส์ลงมาสู่โลกมนุษย์)

นอกจากภาพลักษณ์การมีของวิเศษและอำนาจวิเศษของเจ้าเมืองแล้ว ภาพลักษณ์การมีรูปร่างของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอถือเป็นอีกภาพลักษณ์ของเจ้าเมืองที่มีปัจจัยมาจากนิทานมหัศจรรย์ กล่าวคือ การที่เจ้าเมืองเป็นผู้มีรูปร่าง เนื่องจากเจ้าเมืองเป็นตัวละครเอก หรือ เป็นพระเอกของเรื่อง กวีจึงได้พรรณนาถึงความงามของรูปร่างและอวัยวะส่วนต่างๆ ของเจ้าเมืองให้เป็นที่หลงใหลคล้ายกับพระเอกในวรรณคดีนิทานที่มีลักษณะของการเป็นนิทานมหัศจรรย์ร่วมอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากคำขอเรื่องสุทนต์ว่า

สุทนต์	บุญชูหน่อฟ้า	เทียมแทกได้	องค์อินทร์
สวมมงกุฎเพชร	ถือธนูสิงห์	งามเหมือนจ๊กปิน	หยาดฟ้าลงห้อง

(สุทนต์, 2511: 45)

(ถอดความ: เจ้าสุทนต์ผู้มีบุญเทียมเทียบได้กับพระอินทร์ เมื่อได้สวมมงกุฎเพชรพร้อมถือธนูสิงห์ก็มีรูปร่างดั่งเทวดาลอยมาจากสวรรค์มาสู่โลกมนุษย์)

2. ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานชาดก

นิทานชาดกเป็นนิทานพุทธศาสนาที่แพร่กระจายอยู่ในล้านนา นิทานชาดกเป็นต้นเค้าของธรรมคำวหรือ คำวธรรม ที่แต่งขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์ใช้เทศน์ให้ชาวบ้านฟังที่วัด ผู้ที่ฟังคำวธรรมก็ได้ข้อคิด ปรัชญาหรือหลักธรรมตามสมควรแก่อัธยาศัย สำหรับผู้ที่ไม่ได้ฟังธรรมคำวก็ได้อาศัยฟังคำขอแทน เพราะคำขอมีเนื้อเรื่องทำนองเดียวกับธรรมคำว (เสนาหา บุญยรักษ์, 2519: 13) คำขอแต่งขึ้นโดยนำเรื่องมาจากธรรมคำว และธรรมคำวมีต้นเค้าของเรื่องมาจากชาดก คือ ปัญญาชาดก เนื้อหาธรรมคำวเหมือนกับปัญญาชาดกคือ การกล่าวถึงเรื่องราวในอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ มีการยกพระคาถาบาลีแล้วพรรณนาเรื่องราวตามความหมายของพระคาถาบาลี แต่จะแตกต่างกันในด้านการใช้ภาษา ธรรมคำวจะใช้ภาษาถิ่นในการพรรณนาเรื่องราว คำขอที่มีเค้าเรื่องมาจากธรรมคำวหรือคำวธรรมจะมีเนื้อหาที่เหมือนกับปัญญาชาดก เนื่องจากโครงเรื่องในคำขอมาจากปัญญาชาดก เช่น เรื่องจันต๊ะขมา มาจากจันทาคชาดก เรื่องนกกกระจาบ มาจากสรรพสิทธิชาดก เรื่องสุทนต์

มาจากสุพรรณชาดก เรื่องสุวรรณหอยสังข์ มาจากสุวรรณสังข์ชาดก เป็นต้น ทั้งนี้ การนำเอานิทานชาดกมาแต่งเป็นคำวขอมิจุตประสงค์เพื่อแสดงถึงอดีตชาติของพระโพธิสัตว์ ให้ความบันเทิงแก่ประชาชน ให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจและจดจำหลักธรรมได้โดยง่าย และเกิดอานิสงส์แก่ผู้ฟังคำวขอมิจุตประสงค์เหมือนกับการฟังพระธรรมเทศนาด้วย อาจกล่าวสรุปได้ว่า การนำเอานิทานชาดกมาแต่งเป็นคำวขอนั้นก็คือการนำเอาชาดกไปสู่ประชาชนโดยตรงนั่นเอง (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2529: 22) ตัวละครเจ้าเมืองในปัญญาสชาดก ธรรมคำว และคำวขอมิจุตประสงค์ที่เหมือนกันคือ ภาพลักษณ์ผู้มีบุญ และภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์

ภาพลักษณ์ผู้มีบุญที่มีปัจจัยมาจากนิทานชาดกจะกล่าวถึงเจ้าเมืองว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของเจ้าเมืองที่ปรากฏร่วมกันทั้งในนิทานชาดก ธรรมคำว และคำวขอ ดังตัวอย่างเช่น

“...ครั้นครบถ้วนทศมาสแล้วพระนางเจ้าก็ประสูติพระราชกุมารมีพระฉวีวรรณประดุจสีทอง สมบูรณ์ด้วยบุญลักษณะอันประเสริฐ...”

(ปัญญาสชาดก เล่ม 1 วรรณสาชดก, 2552: 563)

ในธรรมคำว เรื่องบัวระวงค์หงส์อามาตย์ ซึ่งจารไว้ในคัมภีร์โกลาน กล่าวถึงลักษณะเจ้าเมืองว่าเป็นผู้มีบุญไว้ว่า

“...เทวดาเจ้าทั้งหลายจุงเป็นที่พึ่งแก่ผู้ข้าทั้งหลายแต่เทอะ คั้นว่าบุคคลผู้ใดมีบุญสมภาร อันหล้าเป็นท้าวพระนาแก่ผู้ข้าทั้งหลายดั่งอัน ขอเชิญเทวดาเจ้าทั้งหลาย จุงนำอุปรถเล่มนี้ไปสู่อำนาจบุคคลผู้นั้น...”

(พระมหาศรียนต์ รัตนพรหม, 2538: 198)

ในคำวขอเรื่องอ้ายร้อยขอดกล่าวถึงภาพลักษณ์ผู้มีบุญของเจ้าเมืองไว้ว่าอ้ายร้อยขอดเป็นผู้มีบุญมากเมื่อเจ้าเมืองจำปาเห็นอ้ายร้อยขอดก็นึกในใจว่าอ้ายร้อยขอดเป็นผู้มีบุญญาธิการ ดังคำขอว่า

ส่วนเจ้าขอดร้อย	ยอดสร้อยบุญหนา	ยกมือขึ้นทำ	เกษาเกษเกล้า
ไหว้ฝ่าละออง	องค์ทองท่านเจ้า	เหมือนดังคนเรา	มนุษย์
ไหว้นบคนยำ	พระธรรมพระพุทธ	สามหลบสามตั้ง	วางลง
กษัตริย์ท่านท้าว	ปราบด้าวแขวงโขง	จับใจนิยม	กุมารหนุ่มน้อย
ท่านทรงพระสรवल	หวนคู่อภัย	จักจุแลคอย	เรียบร้อย
นึกในใจ	บ่ใช่ไพร่น้อย	คงเปนยอดสร้อย	ตนบุญ
พ่อหุ่นอะละ	บ่ต่ำบ่สูง	เชื้อชาติตนบุญ	โพธายอดสร้อย

(อ้ายร้อยขอด, 2511: 121)

(ถอดความ: กล่าวถึงอ้ายร้อยขอดผู้มีบุญมากได้ยกมือขึ้นเหนือเกล้าเพื่อไหว้พระญาจำปา เจ้าเมืองจำปา โดยแสดงการเคารพตามแบบชาวบ้านทั่วไปคือกราบลงสามหนเหมือนกับไหว้พระ พระญาจำปาก็ยิ้มและชื่นชอบในตัวอ้ายร้อยขอด เมื่อพระญาจำปาพิจารณาดูรูปร่าง กิริยาท่าทางของอ้ายร้อยขอดก็นึกในใจว่าอ้ายร้อยขอดเป็นเชื้อชาติของผู้มีบุญคือพระพุทธเจ้ามาถือกำเนิดในปัจจุบันชาติ)

นอกจากภาพลักษณ์ผู้มีบุญที่มีปัจจัยมาจากนิทานชาดกแล้ว ภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์ของเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวซอกก็มีปัจจัยมาจากนิทานชาดกด้วย ภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์เป็นลักษณะสำคัญของเจ้าเมืองที่จะต้องถือกำเนิดมาจากพระโพธิสัตว์ มีนางสนมจำนวนหนึ่งหมื่นหกพันคนเป็นบริวาร และมีการใช้คำเรียกคำว่า “พระโพธิสัตว์” หมายถึงผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ใช้เรียกเจ้าเมืองด้วยเช่นกัน ดังปรากฏภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์ในสรรพสิทธิชาดก และในคำวซอเรื่องสุทธานุว่า

“...ครั้งนั้นพระโพธิสัตว์จตุจากเทวนิกาย มาปฏิสนธิในครรภ์ของพระราชเทวีนั้น ครั้นถ้วนทศมาสแล้วก็ประสูติครุโรทรประเทศ...”

(ปัญญาสาชาดก เล่ม 1 สรรพสิทธิชาดก, 2552: 472)

องค์โพธิสัตว์	ตนบุญบุ่เศร้า	จักได้ลงมา	สู่ท้อง
เอาปฏิสนธิ	ในครรภ์แห่งนี้	จอมแม่เจ้า	บันดล

(สุทธานุ, 2511: 2)

(ถอดความ: พระโพธิสัตว์ผู้มีบุญญาณิการได้มาปฏิสนธิในครรภ์ของนางเกสินิมหะสีของท้าวพรหมทัต)

“...ในกาลเป็นอดีตล่วงแล้วนานมีพระราชองค์หนึ่งทรงนามว่าพรหมทัต ครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี พระองค์มีพระนางเกศินีเป็นคู่ราชาภิเษก เป็นอัคมหะสี เป็นใหญ่กว่าพระสนมนารีหมื่นหกพันนาง...”

(ปัญญาสาชาดก เล่ม 1 สุทธานุชาดก, 2552: 50)

สององค์ใหญ่ยศ	ปกครองรักษา	อำมาตย์เสนา	ประชาข้าเฝ้า
นางนาฏสนม	แหวดวงล้อมเฝ้า	หมื่นหกพันนาง	กล่อมใช้

(สุวรรณหอยสังข์, 2511: 3)

(ถอดความ: ท้าวสามล และมีหะสีคือนางมณฑา ปกครองเมืองพาราณสี ปกครองดูแลเสนาอำมาตย์และประชาชน มีนางสนมหมื่นหกพันนางคอยรับใช้เป็นทาสบริวารอยู่ในปราสาทราชวัง)

3. ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของสังคml้านนา

สังคml้านนาเป็นสังคmเกษตรกรรม มีการติดต่อค้าขายในท้องถิ่นและการค้ากับเมืองอื่นๆ โดยอาศัยระบบวัวต่างหรือการนำสินค้าบรรทุกไ้บนหลังวัวเพื่อนำไปค้าขายกับต่างเมือง โครงสร้างของสังคml้านนาเริ่มจากระดับครอบครัวไปจนถึงระดับหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านรวมกันเป็นพินนา และหลายพินนารวมกันเป็นเมือง แต่ละเมืองก็จะมีเจ้าเมืองปกครองเป็นอิสระขึ้นตรงต่อหัวเมืองใหญ่ มีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ของพระพุทธศาสนา (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546: 6 – 7) ลักษณะของเจ้าเมืองในล้านนาตามมิติทางประวัติศาสตร์ ล้านนานับตั้งแต่ราชวงศ์มังรายได้พัฒนาจากรัฐพื้นถิ่นแบบไท (Tai) คือพัฒนาจากชุมชนขนาดเล็ก กษัตริย์และประชาชนมีความผูกพันใกล้ชิดกัน ต่อมาพัฒนามาเป็นการสร้างรัฐ “อาณาจักรพุทธศาสนา” (The Buddhist State) มีลักษณะสากล เจ้าเมืองเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ และหล่อหลอมความเชื่อของประชาชนด้วยพุทธศาสนา กระทั่งมาถึงกษัตริย์ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน ครองเมืองเชียงใหม่ ในฐานะเจ้าเมืองประเทศราชโดยเป็นเมืองขึ้นของสยาม กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่ในราชวงศ์นี้เป็นเสมือนกษัตริย์ท้องถิ่น และถูกตั้งอำนาจ

เข้าสู่สยามอย่างค่อยเป็นค่อยไป เจ้าหลวงอำนาจลดลงตามลำดับ และสิ้นสุดลงใน พ.ศ. 2482 (สร้อยดี อ่องสกุล, 2557: ก – ข)

ภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอถูกสร้างขึ้นโดยมีปัจจัยมาจากการปกครองในล้านนา กล่าวคือ ในสังคมล้านนาเจ้าเมืองเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการปกครอง การเป็นผู้ปกครองเมืองจะต้องมีการสืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองตั้งในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่กล่าวถึงการสืบเชื้อสายของเจ้าเมืองจากพ่อสู่ลูก กล่าวถึงเจ้าเมืองเชียงใหม่ในสมัยพระญาผายู เป็นราชบุตรของพระญาคำฟู เมื่อพระญาคำฟูสวรรคต พระญาผายูก็ได้ครองเมืองเชียงใหม่ต่อจากพระราชบิดา และเมื่อพระญาผายูสวรรคต พระญาเกือนาราบุตรของพระญาผายูก็ได้ปกครองเมืองเชียงใหม่สืบต่อกันมา ดังในตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่

“...เจ้าพระญาผายูเสวยเมืองชอบทศราชธัมม ยินดีในวรพุทธศาสนามากนัก เจ้ามีลูก 2 ชาย ผู้พี่ชื่อท้าวเกือนาราบุตร...ผู้น้องชื่อท้าวมหาพรหม...เจ้าพระญาผายูเปนราชบุตรอยู่ได้ 29 ปี เปนพระญาได้ 28 ปี อายุได้ 57 ปี ไผ่สุ่ปรโลก ได้ 7 ชั่วราชวงศ์แล เสนาอามาจ้ทั้งหลายค้ อภิเชกพ่อท้าวเกือนาอายุได้ 40 ปี เปนพระญาในเมืองเชียงใหม่ ในป्लीเมืองเม็ด สกราชได้ 729 ตั้ว...”

(ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี ผูก 3, 2538: 50 – 51)

เจ้าเมืองในระบบการปกครองล้านนาเป็นผู้ที่มีไพร่ในสังกัดมากที่สุด ไพร่ถือเป็นกำลังสำคัญในบ้านเมือง การผู้ปกครองเมืองของล้านนานั้น เจ้าเมืองจะต้องทำหน้าที่ตรวจบัญชีไพร่ เพื่อจะรู้จำนวนคนอันเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง เป็นไปได้ว่า เมื่อเจ้าเมืองเริ่มครองเมืองก็ต้องสำรวจบัญชีไพร่แล้วบอกไปยังรัฐบาลกลาง ตัวอย่างเช่น หลังจากเจ้าราชวงศ์ได้เป็นเจ้าเมืองแพะ ได้ทำบัญชีหาว่าจำนวนคนเมืองแพะ ซึ่งมีทั้งสิ้น 2,500 คน(พ.ศ.2391) และในปี พ.ศ.2399 หลังจากพระเจ้ากาวิโลรสขึ้นครองเมืองก็ได้ทำบัญชีจำนวนคนเชียงใหม่ (สร้อยดี อ่องสกุล, 2555: 497) การทำบัญชีไพร่จึงเป็นปัจจัยในการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ ดังปรากฏในคำวขอเรื่องหงส์หิน กล่าวถึงเจ้าเมืองที่ตรวจบัญชีไพร่ในสังกัดของตน ดังคำวขอว่า

ทอดพระเนตรชัด	แล้วบรรหาร	ให้รับเกณฑ์คาน	วันนี้หื้อได้
สามพันคน	ทั้งไกลและใกล้	หื้อรีบไป	ตรวจชี้
แล้วเอาบัญชี	มาแจ้งเตี๋ยวนี	อย่าหื้อขาดเส้น	สักคน

(หงส์หิน, 2511: 32)

(ถอดความ: เจ้าเมืองได้ทอดพระเนตรแล้วสั่งการให้ให้รับเกณฑ์ไพร่สามพันคนที่มาจากเมืองต่างๆ ลงในบัญชีอย่าให้ขาดแม้แต่คนเดียว)

ในการปกครองของล้านนานอกจากเจ้าเมืองจะมีไพร่มากที่สุดแล้ว เจ้าเมืองยังเป็นผู้ถือครองที่ดินมากที่สุดด้วย ที่ดินของเจ้าเมืองล้านนาส่วนใหญ่ใช้ในการทำนา เจ้าเมืองจะใช้แรงงานไพร่ช่วยทำนา สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวล้านนาที่ทำเกษตรกรรมโดยการปลูกข้าวเป็นหลัก เมื่อถึงฤดูทำนาทั้งเจ้าเมืองและไพร่ก็จะทำนาร่วมกันดังสะท้อนให้เห็นในคำวขอเรื่องอ้ายร้อยขอว่า

อุตุฤดู	ฝนตกทั่วหน้า	แผ่นดินพสุธา	ชุ่มน้ำ
ห้วยบวกหนองบึง	ลำคลองแม่น้ำ	เต็มชุก้า	นาวา
คนเมืองมนุษย์	ทุกที่สาขา	พากันทำนา	หว่านพืชผลข้าว
ทุกคนตระกูล	ไพร่ไทยข้าเจ้า	เอากันมัวเมา	ชะช้า

(อ้ายร้อยชอด, 2511: 84)

(ถอดความ: เมื่อถึงฤดูฝนผืนแผ่นดินชุ่มฉ่ำด้วยน้ำฝน แม่น้ำลำคลองเต็มจนสามารถพายเรือได้ ผู้คนทั่วทุกที่ต่างพากันทำนาไม่เว้นแม้แต่เจ้าเมืองก็ต้องทำนา)

นอกจากปัจจัยในด้านการปกครองของล้านนาที่ส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรม คำขอแล้ว ปัจจัยในด้านจริยธรรมของสังคมล้านนายังส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของเจ้าเมืองด้วย ซึ่งในสังคมล้านนาจะมีหลักคำสอนให้แก่เจ้าเมือง เพื่อให้เจ้าเมืองประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของจริยธรรม ดังในปรากฏโคลงคำสอนของล้านนา คือ โคลงพระลอสอนโลก ซึ่งได้สอนให้เจ้าเมืองให้ตั้งมั่นอยู่ด้วยปัญญา เว้นจากอคติทั้งปวง เมื่อประพฤติปฏิบัติได้ดังนี้แล้ว เจ้าเมืองก็จะได้รับความจงรักภักดีและได้รับการยกย่องจากประชาชนว่าเป็น “ขุนธรรม” ดังในโคลงพระลอสอนโลกว่า

เป็นขุนหื้อประกอบด้วย	ปัญญา
เอาสุคติมา	แต่ตั้ง
เว้นเหี้ยอคติกา	ทั้งสี่ ควรเหี้ย
เขจักถือสะท้าน	ว่าเจ้าขุนธรรม

(ประคอง นิมมานเหมินท์, 2551: 29)

จากโคลงคำสอนพระลอสอนโลกของล้านนาสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของเจ้าเมืองที่จะต้องเป็นผู้ที่มีปัญญา และประพฤติอยู่ในกรอบของจริยธรรมเพื่อปกครองบ้านเมืองโดยธรรม ซึ่งโคลงคำสอนดังกล่าวยังพ้องกับเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำขอที่จะต้องมิวิขาปัญญา และตั้งมั่นอยู่ในจริยธรรม ดังปรากฏในคำขอว่า

ช่างปากช่างจา	รู้ยารู้คิด	เฉลียวเจียวด้วย	วันวัย
ฉลาดรู้พร้อม	ปัญญาเผยผาย	จอมองค์ชาย	เดินเทียวเที่ยวหลั่น

(อ้ายร้อยชอด, 2511: 19)

(ถอดความ: อ้ายร้อยชอดเป็นผู้ที่ช่างพูดช่างสนทนา มีความคิดฉลาด มีปัญหาที่กว้างไกล)

ทัสสะธรรม	คำสอนพระเจ้า	ท่านถือถือเอา	ปล่ะ
ศีลห้าประการ	บ่ประมาทะ	จำใส่ใส่	ดวงไท้

(อ้ายร้อยชอด, 2511: 7)

(ถอดความ: กล่าวถึงพระญาสิริมติ เจ้าเมืองอินทะปกครองบ้านเมืองโดยยึดมั่นในหลักทศพิธราชธรรม และหลักศีลห้า ไม่ประมาทในพระธรรม และระลึกไว้ในจิตใจเสมอ)

สรุปผล

ผลการศึกษาภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ พบว่าภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอเกิดขึ้นจากปัจจัย 3 ปัจจัย คือ ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานพื้นบ้านไทย ประเภทนิทานมหัศจรรย์ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ผู้มีของวิเศษและอำนาจวิเศษ เจ้าเมืองจะมีของวิเศษเป็นตัวช่วยเมื่อต้องเผชิญปัญหา ของวิเศษเจ้าเมือง เช่น ดาบศรีกัญไชย ธนู รวมทั้งยังเป็นแนวคิดสำคัญที่กำหนดเจ้าเมืองให้มีภาพลักษณ์ ผู้มีรูปร่าง ปัจจัยที่มาจากแนวคิดของนิทานชาดก เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างภาพลักษณ์พระโพธิสัตว์ ตั้งแต่การกำเนิด การมีสมณจำนวนหนึ่งหมื่นหกพันนางตามแบบพระโพธิสัตว์ในชาดก และการใช้คำเรียกเจ้าเมืองว่าเป็นพระโพธิสัตว์ อีกทั้งยังส่งผลต่อภาพลักษณ์ผู้มีบุญ ซึ่งเจ้าเมืองต้องมีบุญญาธิการมาตั้งแต่อดีตชาติ และเป็นบุญที่ยิ่งใหญ่ ปัจจัยที่มาจากสังคมล้านนา ส่งผลต่อการสร้างภาพลักษณ์ของผู้ปกครองเมือง ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของการเป็นเจ้าเมืองเช่น การสืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์ การมีพระราชอำนาจสูงสุดในบ้านเมือง และการเป็นองค์ครศาสนาปัทม์พระพุทธรูปศาสนาในบ้านเมือง นอกจากนี้ กรอบความคิดสังคมล้านนายังทำให้เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอมีหน้าที่ในการตรวจบัญชีไพร่ในสังกัดของตน และทำนาร่วมกับไพร่ด้วย รวมทั้งยังมีคำสอนเพื่อสอนให้เจ้าเมืองเป็นผู้มีวิชาปัญญาและประพฤติอยู่ในจริยธรรม เพื่อที่จะทำให้ประชาชนชาวเมืองยกย่องเจ้าเมืองว่าเป็นขุนธรรมโดยสมบูรณ์

จากผลการศึกษาภาพลักษณ์เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ แสดงให้เห็นว่าเจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ เป็นตัวละครที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นจากประสบการณ์ทางวรรณศิลป์ของกวี จากการศึกษาที่ได้อ่านได้ฟังนิทานพื้นบ้านไทย – ไท ประเภทนิทานมหัศจรรย์ และการรับรู้เรื่องราวจากชาดกที่นิยมในล้านนา ตลอดจนสังคมล้านนาเพื่อนำมาเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ตัวละครเจ้าเมือง ทำให้เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอไม่ได้มีลักษณะเฉพาะตามแนวคิดเจ้าเมืองในชาดก หรือในนิทานพื้นบ้าน หรือในสังคมล้านนาอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอ กวีได้ผสมแนวคิดจากชาดก นิทานพื้นบ้านประเภทนิทานมหัศจรรย์ และสังคมล้านนาผ่านตัวละครเจ้าเมือง ทำให้เจ้าเมืองในวรรณกรรมคำวขอมีความโดดเด่นแตกต่างกับเจ้าเมืองในวรรณกรรมประเภทอื่น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- Atthamana, S. (2007). phruttikam 'ongkān : thrisadī læ kān prayuk [organizational behavior: Theory and Development], Bangkok: Thammasat Printing house.
- สร้อยตระกูล อรรถมานะ. (2550). พฤติกรรมองค์การ: ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Bunarak, S. (1976). wannakam khāo khōng phāk nūā ['Khao' northern literature], Bangkok: Educational Supervision Department, Department of Teacher Education.
- เสนาหา บุญรักษ์. (2519). วรรณกรรมคำวของภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- Chaiyakun, H. (2015). Chanthalaklānā [Lanna Poetry Structure], Chiang Mai: Mingmueang.
- หทัยวรรณ ไชยะกุล. (2558). ฉันทลักษณ์ล้านนา. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- Corngrat, S. (2017). "konlawithī thāng phāsā nai phlēng lūkthung phūā susān 'attalak læ kānmūāng chōēng watthanatham khōng khon 'Isān phlat thin" [The Techniques of Language Used in Country Songs to Communicate the Identity and Politics of the Isan diaspora]. Veridian E-Journal, Silpakorn University 9, 1 (May – August): 1577 – 1594.
- สิริชญา คอนกรีต. (2560). "กลวิธีทางภาษาในเพลงลูกทุ่งเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์และการเมืองเชิงวัฒนธรรม ของคนอีสานพลัดถิ่น". Veridian E-Journal, Silpakorn University 10, 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม): 1577 – 1594.
- Fine Arts Department. (2007). khunnatham chāriyatham tān rōj phra phothisat [Ethics Virtue Guide to Paths of the Bodhisattvas], Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- กรมศิลปากร. (2550). คุณธรรม จริยธรรม ตามรอยพระโพธิสัตว์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- Kongkanan, W. (1995). phra 'ēk nai wannakhadī Thai [Hero of Thai literature], Bangkok: Thai Wattana Panich.
- วิภา กงกะนันทน์. (2538). พระเอกในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- Nimmanahaeminda, P. (2002). nithān phūnbañ suksā [Folk Literature Studies], Bangkok: Research Publication Project, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2545). นิทานพื้นบ้านศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Nimmanahaeminda, P. (1974). laksana wannakam phāk nūā [Northern Literature Characteristics], Bangkok: The Social Science Association of Thailand.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2517). ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

- Nimmanahaeminda, P. (2008). *khlong phralo^o so^o lo^o khlong phra withu^o rot 'on lo^o khlong phrawithu^o so^o lan* [The Teaching of Phra Lor and The Teaching of Phra Vitura], Bangkok: Craft Man Press Co., Ltd.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2551). โคลงพระลอสอนโลก โคลงพระวิฑูรสอนโลก โคลงพระวิฑูรสอนหลาน. กรุงเทพฯ: บริษัทกราฟแมนเพรส.
- Ongsakul, S. (2012). *prawattisat lan^ona* [Lanna History], Bangkok: Amarin.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2555). ประวัติศาสตร์ล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- Ongsakul, S. (2014). *kasat lan^onachiangmai* [Kings of Chiang Mai], Chiang Mai: Lanna Study, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
- สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล. (2557). กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Prangwatanakun, S. (2014). *wannakam khamso^o khong lan^ona: laksana den phumpanya^o lae khunkha^o* [The Morals of Lanna Literature: Characteristics Wisdom and Value], Chiang Mai: Lanna studies, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2557). วรรณกรรมคำสอนของล้านนา: ลักษณะเด่น ภูมิปัญญา และคุณค่า. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Prangwatanakun, S. (1996). *wannakam thong^othin* [Folk Literature], Chiang Mai: Department of Thai, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2539). วรรณกรรมท้องถิ่น. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Punyadjakata No 1-2. (2009). The Royal Cremation Ceremony (Noo Tawaro Por Tor.5) Former abbot of Wat Phra Singh, Former Counsellor of Ecclesiastical Province Governor of Chiang Mai. Bangkok: Athon Printing.
- ปัญญาสชาติ เล่ม 1 - 2. (2552). พิมพ์ครั้งที่ 3. งานออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระธรรมสิทธิศาสตร์ (หนู ถาวโร ป.ธ.5) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: อาหารการพิมพ์.
- Ritphen, S. (2007). *kha^o nithan^o : laksana den khunkha^o lae phumpanya^o* [khaonithan: Characteristics Wisdom and Value], Bangkok: The Thailand Research Fund.
- สุพิน ฤทธิเพ็ญ. (2550). คำนิทาน: ลักษณะเด่น คุณค่า และภูมิปัญญา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Royal Institute Dictionary. (2011). Bangkok: The Royal Society.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

- Rungruangsi, U. (1986). *chārit̄ niyom nai kān tæng wannakam khraō sō* [The tradition in Khao Sor Literature], Chiang Mai: Faculty of Humanities, Chiang Mai University.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2529). จารัตินิยมในการแต่งวรรณกรรมคร่าวขอ. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Rungruangsi, U. (2003). *wannakam lānnā* [Lanna Literature], Bangkok: The Thailand Research Fund.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). วรรณกรรมล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- Rungruangsi, U. (2004). *photchānānukrom lānnā Thai chabap mǣ fā luāng* [Lanna – Thai Dictionary Mea Fah Luang edition], Chiang Mai: Mingmueang.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2547). พจนานุกรมล้านนา – ไทย ฉบับแม่ฟ้าหลวง. เชียงใหม่: มิ่งเมือง.
- The Encyclopedia of Northern Thai culture No 1-15. (1999). Bangkok: Thailand Cultural Foundation Encyclopedia, Commercial Bank of Thailand.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 1 - 15. (2542). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- The Royal Society. (2002). *photchānānukrom sap wannakam ‘Angkrit Thai* [English - Thai literature Dictionary], Bangkok: The Royal Society.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2545). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ – ไทย. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- The Royal Society. (2006). *photchānānukrom sap wannakhadī Thai samai ‘Ayutthayā mahāchāt̄ khamluāng* [The Royal Version of Mahajati Ayutthaya Period Thai literature Dictionary], Bangkok: The Royal Society.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2549). พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา มหาชาติคำหลวง. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- Theekaprasertkul, P.(2004). “*phāplak phra mahā kasat Thai nai wannakhadī samai ‘Ayutthayā*” [The images of Thai kings in literature of the ayutthaya period]. Thesis for Master of Arts degree, Department of Thai, Graduate School, Silpakorn University.
- ปัทมา ฑีฆประเสริฐกุล. (2547). “ภาพลักษณ์พระมหากษัตริย์ไทยในวรรณคดีสมัยอยุธยา.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Vechasat, K. (2016). “*manō that ruāngnāk khoṅg chon chat̄ thai* ” [The Reflection of Naga in the Tai Concepts]. Veridian E-Journal, Silpakorn University 9, 1 (January – April): 1099 – 111.
- กัญญรัตน์ เวชชาศาสตร์. (2559). “มนต์ศันเรื่องนาคของชนชาติไท”. Veridian E-Journal, Silpakorn University 9, 1 (มกราคม – เมษายน): 1099 – 1116.

Wannasai, S. (1976). parithat wannakhadī lān nā [Lanna literature Criticism], Chiang Mai: Thai Department, Faculty of Humanities, Chiang Mai University.

สิงพะ วรรณสัย. (2519). ปรีทัศน์วรรณคดีลานนา. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.